УДК 81:811.11-112
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/20.167517

Ольга ШАПОЧКІНА,
orcid.org/0000-0002-9575-0415
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германської філології
Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) o.shapochkina@kubg.edu.ua

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРЕДИКАТІВ ЕМОЦІЙНО-ПСИХІЧНОГО СТАНУ У ДАВНЬОГЕРМАНСЬКИХ МОВАХ

У статті репрезентовано предикати емоційно-психічного стану на прикладі давньогерманських мовних пам'яток. Предикати емоційно-психічного стану в давньогерманських мовах мали неоднорідну семантичну сутність. Для класифікації семантичних типів предикатів емоційно-психічного стану автор розподіляє давньогерманські предикати на предикати почуття, предикати емоційно-психічного впливу й емоційні предикати. Аналіз корпусів давньогерманських мовних пам'яток довів, що предикати емоційно-психічного стану використовувалися здебільшого для передачі чуттєвого стану істоти, спричиненого певним впливом оточуючого світу.

Ключові слова: *предикат стану, станова ситуатема, станова передкатегоріальна конструкція, категорія стану, давньогерманські мови.*

Olga SHAPOCHKINA,
orcid.org/0000-0002-9575-0415
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of German Philology
at the Institute of Philology
Kyiv Boris Grinchenko University
(Kyiv, Ukraine) o.shapochkina@kubg.edu.ua

REPRESENTATION OF THE PREDICATES OF EMOTIONAL AND MENTAL STATE IN OLD GERMANIC LANGUAGES

The article presents the predicates of emotional and mental state on the example of Old Germanic languages: Old English, Old Saxon, Old Islandic and Gothic. Predicates of the emotional and mental state in the Old Germanic languages had a heterogeneous semantic essence. The semantic structure of predicates of this type is the most ambiguous of all categories. The semantic qualities of morphological units are determined not only by their stylistic features, but also by various kinds of semantic shades and qualities. Predicates of emotional and mental influence in Old Germanic texts are mostly verbs, rarely adverbs, adjectives or adverbs, which refer to the actions that the agent reveals in relation to the patient different emotions and feelings. To classify the semantic types of predicates of emotional and mental status, the author distributes the ancient German predicates on: predicates of feeling; predicates of emotional and mental influence and emotional predicates. After revealing the situateme representation of the predicates of the emotional state in the Old Germanic languages, we discovered the following groups of situateme of state: the polar situatemes of Love/Hate, which were divided into such states as "Love/Hate", "All-embracing attitude", "Divine love"; situatemes with predicates of emotional and psychological influence, described by such states as: "Prayer", "Guidance", "Fear", "Coercion", "Warning", "Threat", "Prosecution"; situatemes with their own emotional predicates that characterized the following situations of state: "Poverty cry", "Crying of the defeated", "Sorrow", "Laughter", "Malevolency", "Dolour", "Joy", "Preference", "Revenge", "Jealousy", "Hostility", "Evil", "Abuse", "Objurgation"; situatemes reflecting the mental state of a subject (being): "Excitement", "Sadness", "Pride", "Pain of Loss", "Passion", "Evil", etc. The analysis of the buildings of the ancient Germanic linguistic monuments proved that the predicates of the emotional and mental state were used primarily for the transmission of the sensory state being caused by a certain influence of the surrounding world.

Key words: *predicate of state, situateme of state, pre-categorical structure of state, category of state, Old Germanic languages.*

Постановка проблеми. Предикати емоційно-психічного стану лінгвісти зазвичай виокремлюють як підгрупу дієслів стану й процесу (Дишлева, 2008; Леута, 2009). Огляд теоретичної літератури виявив, що предикати емоційно-психічного стану розглядаються як підгрупа предикатів стану. Об'єктом нашого дослідження будуть виступати предикати емоційно-психічного стану в давньогерманських мовах та їх семантичні особливості. Семантична структура предикатів такого типу най-

більш неоднозначна з усіх категорій. Семантичні якості морфологічних одиниць визначаються не тільки їх стилістичними ознаками, а й різного роду семантичними відтінками та якостями.

Аналіз досліджень. У психології поняття «почуття» та «відчуття» мають різне значення; відчуття трактується як психічний процес, що полягає у відображенні мозком властивостей предметів і явищ об'єктивного світу, а також станів організму під час безпосереднього впливу подразників на відповідні органи чуття (Войтко, 1982), тобто відображає властивості речей і явищ, які існують незалежно від людини.

Предикати почуття – це дієслова (рідше – інші частини мови), що виражають складне поєднання різного роду відчуттів, а також специфічні людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення чи незадоволення яких викликає позитивні чи негативні емоції – радість, любов, гордість або сум, гнів, сором тощо. Тлумачний словник української мови, окрім наведених значень, указує, що дієслово «відчувати» означає переживати якесь почуття, а дієслово «почувати» зображає психічні відчуття людини (Новий тлумачний словник української мови, 2008: 337). Тому дієслова, що позначають почуття та відчуття, у роботі ми відносимо до однієї лексико-семантичної підгрупи предикатів почуття.

Мета статті полягає у визначенні природи предикатів емоційно-психічного стану в давньогерманських мовах і їх семантичній класифікації, оскільки в давньогерманських текстах їх налічується найбільше.

Виклад основного матеріалу. У давньогерманських текстах у межах макрогрупи станових *предикатів почуття* існували дві полярні семи «Кохання» та «Ненависть», які уособлювалися у відповідних станових ситуатемах (далі – СС). СС «Кохання», напр.: двн.-англ. "lifgesceafta lifigende breac, hiold heahlufan **wið** hæleþa **brego**, ealles moncynnes mine gefræge" (Beowulf, 1955) – «Й **була** їй **надіслана** доля радісна, і кохав її ватажок дружинний, герой почесний із синів землі»; СС «Ненависть», напр.: двн.-англ. "Sele hlifade, heah ond horngeap, heaðowylma bad, laðan liges; ne **wæs** hit **lenge** þa gen þæt se ecghete aþumsweorum" (Beowulf, 80) – «Будинок височів, рогами повінчаний, недовговічний, він **буде відданий** полум'ю рясному у двобої між старим батьком і зятем»; СС «Бути коханою/коханим», напр.: двн.-англ. "Hyrde ic thaet Yrse **waes** Onelan cwen Heatho-Scilfingas heals **gebedda**" (Beowulf, 12) – «Чув я, що Ірсе **була** королевою Онели, Скільфінга **коханою**»; СС «Ненависть перемагає кохання», напр.: двн.-англ. "Þonne **bioð** abrocene on ba healfe aðsweord eorla; **syððan** Ingeldeweallað wælniðas, ond him wiflufan æfter cearwælmum colran **weorðað**" (Beowulf, 2065) – «У батьківському краї **піде** розлад, обіцянки **порушаться**, **спалахне** ненависть у серці Інгельда, запал войовничий, а кохання до дружини **захолоне** в ньому» (Беовульф).

У давньогерманських текстах наявні були також *предикати емоційно-психологічного впливу* – це предикати стану, які позначали психічне вольове зусилля суб'єкта в бік об'єкта, тобто предикати, що виражали психічні стани, які вимагали певного роду емотивно-вольових зусиль. Предикати емоційно-психологічного впливу в давньогерманських текстах – це переважно дієслова, рідше – прислівники, дієприкметники чи дієприслівники, що називають дії, які агенс (далі – Ag) виявляє стосовно патієнса (далі – Pat), різні почуття та відчуття, що відображалися в таких СС: СС «Благання», напр.: двн.-англ. "Ic ðæs modceare sorhwylmum seað, siðe ne truwode leofes mannes; ic ðe lange bæd þæt ðu þone **wælgæst** wihte **ne grette**" (Beowulf, 1955) – «Я не вірив в успіх, зі скорботою в душі й боячись твоїх задумів, друже коханий, **благав не шукати** зустрічі із чудовиськом» (Беовульф); СС «Навіювання», напр.: гот. "aþþan ik **qiþa** izwis: frijoþ fijands izwarans, **þiuþjaiþ** þans wrikandans **izwis**, waila taujaiþ þaim hatjandam izwis, jah **bidjaiþ** bi þans usþriutandans izwis" (Wulfilabiebel; Matthew 5: 44) – «Але я кажу вам: **любіть** ворогів ваших, **благословляйте** проклинаючих вас, **благотворіть** ненавидячих вас і моліться за ображаючих вас і за тих, хто жене вас» (Ульфіла); СС «Страх» указує на те, що суб'єкт виявляє стосовно патієнсів почуття страху, напр.: двн.-англ. "**Egsode** eorlas syththan aerest wearth feasceaft funden; he thaes frofre gebad" (Beowulf, 467) – «Він **налякав** князів, хоча спочатку він був безпомічним знайдений, за це нагорода надійшла» (Беовульф); СС «Застереження», напр.: гот. "aþþan **wairþaiþ** swe ik, unte jah ik swe jus, broþrjus, **bidja** izwis ni waiht mis **gaskoþuþ**" (Wulfilabiebel, Galaten 4:12) – «Брати, я **благаю** вас, **будьте**, як я; адже Я такий, як ви: ви **не образьте** мене» (Ульфіла); СС «Погроза», напр.: двн.-ісл. "Ulfr sé ek liggja árósi fyrir, unz rjúfask regin; því mundu næst, **nema** þú nú þegir, bundinn, bölvasmiðr" (Edda, Lokasenna, 41) – «Вовк має лежати в річці до смерті богів; якщо ти **не замовкнеш** – одразу ж будеш закований у ланцюги, злодію!» (Едда); СС «Звинувачення», напр.: двн.-ісл. "**Þegi** þú, Freyja, þik kann ek fullgörva, er-a **þér vamma** vant: ása ok alfa, er hér inni eru, hverr hefir þinn hór verit" (Edda, Lokasenna, 30) – «Ти,

Фреє, **мовчи**! Тебе ж мені не знати; ти також є порочна: усім ти кохання своє віддавала, всім асам і альвам» (Едда).

Можна узагальнити, що в давньогерманських станових передкатегоріальних конструкціях, наведених вище, предикати емоційно-психічного впливу мали значення «вселяти в кого-небудь певний стан», тобто Ag справляв вплив на Pat, змінюючи його ставлення на негативне чи навпаки. Результатом таких дій була цілеспрямована зміна емоційно-психічного стану об'єкта, тобто до значення дієслів емоційно-психічного впливу входила сема цілі. Метою впливу могло бути підштовхування об'єкта до того чи іншого психічного стану. У СПК давньогерманських мов предикат психологічного впливу набував значення «викликати певні почуття», «зміни психіки об'єкта», інакше кажучи, Ag справляв вплив на ментальні властивості Pat, тим самим викликаючи зміну його психічного стану, або Ag цілеспрямованим впливом прищеплював Pat певний спосіб поведінки та вираження емоцій.

Емоційні предикати – це здебільшого дієслова, що виражають переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого життя й життя навкруги; душевні переживання, почуття людини, чуття, почування, пристрасті, переживання. Емоції – це особливий клас суб'єктивних психологічних станів, що виражаються у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного й неприємного; це відношення людини до світу й людей, процес і результат психічної діяльності (Новий тлумачний словник української мови, 2008; Шаховский, 1987).

У роботі з емоційними предикатами стану нами виявлено таку семантичну палітру: зовнішній прояв емоцій, різний емоційний характер поводження суб'єкта з об'єктами, емоційне переживання, психічне емоційне самопочуття суб'єкта та/або об'єкта. Насамперед розглянемо предикати стану, які позначали зовнішній прояв емоцій, тобто складний стан організму, що припускає тілесні зміни поширеного характеру (мімічні прояви, жести й ін.). Це відображено в таких станових ситуатемах: СС «Поховальний плач» виражалася різними спрямуваннями на кшталт «поховальний скорботний плач», напр.: двн.-англ. "Eame on eaxle Ides **gnornode**, **geomrode** giddum Guðrinc astah" (Beowulf, 1015) – «Поховальний плач **затягнула** вона, затужила скорботна дружина»; СС «Плач переможеного», напр.: двн.-англ. "Atelic egesa, anra gehwylcum þara þe of wealle wop **gehyrdon**, gryreleoð galan godes ondsacan, sigeleasne sang, sar wanigean helle hæfton – Heold hine fæste se þe manna wæs mægene strengest" (Beowulf, 785) – «Страх заполонив північних данів, коли вони **почули** там, за стінами, стогін і тужіння богопродавця – пісню передсмертну, плач переможеного, стогін скорботний вихідця з пекла»; СС «Скорбота», напр.: двн.-англ. "Denum **eallum wæs**, winum Scyldinga, weorce on mode to geþolianne, ðegne monegum, oncyð eorla gehwæm, syðþan æscheres on þam holmclife hafelan metton" (Beowulf, 1420) – «Гірко **оплакували** скорботні дани долю Скільдингів, гіркий жереб, долю героя, коли знайшли між каменюками голову Ескхере». СС «Сміх» у текстах давньогерманських творів мала імпліцитне значення, «сміятися» не завжди означало прямий вияв радості, щастя, а навпаки – мало зовсім полярну семантику на кшталт зловтішання, напр: двн.-англ. "Þritig þegna, **þanon** eft gewat huðe hremig to ham faran, mid þære wælfylle wica neosan" (Beowulf, 125) – «Із галасливим сміхом, **звиваючись** мерзенно, злодій у барліг потяг здобич, радіючи запаху м'яса та крові»; СС «Радість», напр.: двн.-англ. "Him Beowulf þanan, guðrinc goldwlanc, **græsmoldan** træd since hremig" (Beowulf, 1880) – «Вийшов Беовульф із хором на луг славетним, **радіючи** золотим подарункам» (Беовульф).

Предикати стану, які означали різний емоційний характер поведінки суб'єкта з об'єктами, у давньогерманських текстах здебільшого втілювалися такими становими ситуатемами, які позначали емоційне ставлення суб'єкта до об'єкта (позитивне, нейтральне, негативне), тобто той або інший характер поводження з ким-небудь: СС «Уподобання», напр.: двн.-англ. "Ne þær eallum wearð, **mæg** Higelaces, manna cynne, freondum gefægra; hine fyren onwod Heremod" (Beowulf, 915) – «І сказав співак: нам Беовульф **подобається** більше, родич Хігелака, ніж неправедний Херемод!»; СС «Помста», напр.: двн.-англ. "Ne þæt sona onfand ðæt hæfde gumena sum goldes gefandod, heahgestreona. Hordweard onbad earfoðlice oððæt æfen cwom; **wæs** ða **gebolgen** beorges hyrde, **wolde** se **laða** lige forgyldan" (Beowulf, 2305) – «Смертний насмілився вкрасти чашу із золотої зали! Злість накопичувалася в душі охоронця храму, він чекав ночі, **палаючий** помстою охоронець скарбу, вогнем готовий **покарати** того, хто чашу вкрав» (Беовульф); СС «Ревнощі», напр.: гот. "Aljanond izwis ni waila, ak usletan izwis wileina, ei im **aljanoþ**" (Wulfilabiebel, Galaten 4:17) – «але це не дуже добре, щоб вас відлучити, щоб ви їх **ревнували**» (Ульфіла); СС «Ворожість», напр.: двн.-сакс. "Than **uuirðit** thoh huue oðrumu an is mode so **gram**, libes uueldi ina bilosien, of he mahti gilestien so: than is

he san afehit" (Heliand, 1441–1443) – «Якщо хтось, однак, **буде** настільки **ворожим** до іншого у своїх почуттях, що позбавить його життя, якщо він на те спроможеться, то він уже винний» (Хеліанд); СС «Злість», напр.: двн.-англ. "ða se ellengæst **earfoðlice** þrage geþolode, se þe in þystrum bad, þæt he dogora gehwam dream gehyrde hludne in healle" (Beowulf, 85) – «Тут **роз'ятрився** дух мерзенний, житель мороку, який щоденно чув застільні крики в палаці» (Беовульф); СС «Образа», напр.: двн.-ісл. "**Þegi** þú, Beyla, þú **ert** Byggvis kvæn ok meini blandinn mjök, ókynjan meira kom-a med ása sonum; öll ertu, deigja, dritin" (Edda, Lokasenna: 3) – «Ти, Бейло, **мовчи**! Ти, дружино Бюггвіра, **є** мерзоти вмістилище; виродок з-поміж богів великих, скотарка брудна!»; СС «Докір», напр.: (597) двн.-ісл. "**Ölr ertu**, Geirröðr, hefr þú ofdrukkit; miklu ertu hnugginn, er þú ert mínu gengi, öllum Einherjum ok Óðins hylli" (Edda, Grímnismál: 51) – «**П'яний є** ти, Гейрльод! Пив ти не в міру, відтепер позбавлений ти підмоги моєї, ейнхеріїв допомоги, милості Одіна» (Едда). Зауважимо, що в переносному значенні емоційні предикати цієї макрогрупи в більшості випадків означали негативний стан: «виявлення до кого-небудь зневаги, презирства, байдужості, зловтішання», позначало негативне ставлення Exp до Pat.

Також налічувалися в досить значній кількості предикати, які позначали емоційний стан, тобто зображали *психічне самопочуття суб'єкта (істоти)*. Оскільки емоційні стани можна розглядати як емоційну складову частину психічних станів, то можна виокремити такі станові ситуатеми, які цей процес розкривають: СС «Сум», напр.: двн.-англ. "heah ofer heafod, leton holm **beran**, geafon on garsecg; him wæs geomor sefa, murnende mod" (Beowulf, 65) – «Серця їх сумні, у душі **закрався** морок, і нема людини із цих воїнів, що стоять під небом»; СС «Гордість», напр.: двн.-англ. "he þæt wyrse ne con oðþæt him on innan oferhygda dæl **weaxeð** ond **wridað**. þonne se weard swefeð, sawele hyrde; bið se slæp to fæst, bisgum gebunden, bona swiðe neah, se þe of flanbogan fyrenum sceoteð" (Beowulf, 1740) – «Він же не знав, що доки в ньому **розквітала** пристрасна гордість, **зростала** у його серці, вартовий душі задрімав, заснув, а губитель душі лук наставив і стрілу спрямував» (Беовульф); СС «Біль втрати», напр.: двн.-ісл. "Þat segir þú nú, er hverjum **þykkir mest** at vita, at mín móðir dauð sé" (Edda; Hárbarðsljóð: 5) – «Звістка така кожному тяжка – **гірко** мені **чути** про смерть матері»; СС «Пристрасть», напр.: двн.-ісл. "Mar gefðu mér þá þann er mik um myrkvan beri **vísan vafrloga**, ok þat sverð, er sjalft vegisk við jötna ætt" (Edda; Skírnismál: 7) – «Із пристрастю моєю у світі нічия пристрасть **не зрівняється**, але немає згоди, не чекаю на щастя з нею від Альва і асів»; СС «Злоба», напр.: двн.-ісл. "Inn skal ganga Ægis hallir í á þat sumbl at sjá; jöll ok áfu færi ek ása sonum, ok blend ek þeim **svá meini mjöð**" (Edler Edda, Lokasenna: 3) – «До Егіра в дім зайти я вирішив й на бенкет подивитися; сварки та ворожнечу я їм принесу, **розведу мед злобою**» (Едда). Отже, у вищенаведених прикладах предикати стану підпорядковувалися семі «докладати зусиль, щоб зробити що-небудь», виражали докладання Exp певних духовних, емоційних сил для отримання бажаного результату. Предикати стану позначали поведінку, тобто виражали перебування Exp у психічному стані, що супроводжувався певною сукупністю дій і вчинків, манерою поводження, реакцією на вплив Ag.

Висновки. Зауважимо, що група предикатів емоційно-психічного стану в давньогерманських мовах мала неоднорідну сутність, особливо на семантичному рівні. Висока частотність уживання емоційно-психічних предикатів може пояснюватися тим фактором, що сфера почуттів у психологічному стані людини зазвичай домінує над іншими, тобто має найбільшу потребу у виявленні щодо зовнішнього світу. Проаналізувавши корпуси давньогерманських мовних пам'яток, ми з'ясували, що предикати емоційно-психічного стану використовувалися здебільшого для передачі чуттєвого стану істоти, спричиненого певним впливом навколишнього світу. Для класифікації семантичних типів предикатів емоційно-психічного стану ми розмежували давньогерманські предикати на три макрогрупи: предикати почуття, предикати емоційно-психічного впливу й емоційні предикати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтко В. Психологічний словник. Київ: Вища школа, 1982. 218 с.
2. Дишлева С. Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01, НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. – 18 с.
3. Леута О. Дієслівні речення в українській літературній мові: структура, семантика, моделі: автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2009. 35 с.
4. Новий тлумачний словник української мови (3 томи). Уклад. В.Яременко, О. Сліпушко. «Аконіт», 2008. І т. – 926 с., ІІ т. – 926 с., ІІІ т. – 862 с.
5. Шаховский В. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Воронежский ун-т, 1987. 188 с.

6. Беовульф. URL: https://norse.ulver.com/src/other/beowulf/beowulf.html.
7. Едда. URL: http://norse.ulver.com.
8. Хеліанд. URL: http://www.wulfila.be/lib/sievers/1878/.
9. Ульфіла (готська Біблія). URL: http://www.wulfila.be.

REFERENCES

1. Vojtko V. Psyxologichnyj slovnyk [Psychological dictionary]. Kyiv: Vyshha shkola, 1982. 218 s. [in Ukrainian]
2. Dyshleva S. Adverbialna dystrybuciya leksyko-semantychnyx grup ukrayinskyx diyesliv [Adverbial distribution of lexical-semantic groups of Ukrainian verbs]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. NPU im. M. P. Dragomanova. Kyyiv, 2008. 18 s. [in Ukrainian]
3. Leuta O. Diyeslivni rechennya v ukrayinskij literaturnij movi: struktura, semantyka, modeli [Verbal sentences in the Ukrainian literary language: structure, semantics, models]: avtoref. dys. ...d-ra filol. Nauk. Kyiv, 2009. 35 s. [in Ukrainian]
4. Novyj tlumachnyj slovnyk ukrayinskoyi movy [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] (3 tomy). Uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko. «Akonit», 2008. –I t. – 926 s., II t. – 926 s., III t. – 862 s. [in Ukrainian]
5. Shaxovskyj V. Kategoryzacyya emocyj v leksyko-semantycheskoj systeme yazyka [Categorization of emotions in the lexical-semantic language system]. Voronezh: Voronezhskyj un-t, 1987. 188 s. [in Russian]
6. Beovulf [Beowulf]. URL: https://norse.ulver.com/src/other/beowulf/beowulf.html.
7. Edda [Edda]. URL: http://norse.ulver.com.
8. Heliand [Heliand]. URL: http://www.wulfila.be/lib/sievers/1878/.
9. Wulfila (gotska bibliya) [Wulfila Gotic Bible]. URL: http://www.wulfila.be.